

СПОГАДИ

Олена Маркова

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ

1 листопада виповнюється 3 роки як помер Федір Павлович Шевченко — член-кореспондент НАН України, людина широкої наукової ерудиції, неординарного мислення і з розумом державного діяча. Різнобічність наукових інтересів Ф.П.Шевченка виняткова: історія, археографія, архівознавство, історіографія та ін. Але подібна різнобічність не була випадковим скупченням інтересів, перескакуванням від вивчення одного предмета до другого. Вони склали єдиний “блок”, а чіткість позицій мала при цьому першорядне значення. Ф.П.Шевченко працював паралельно по багатьох історичних напрямках, шукаючи оригінальні шляхи, практично важливі. Робота “історика феодала” в радянські часи перш за все повинна була відповідати штучно створеним концепціям і директивам, а також методичним вказівкам “зверху”. У 70—80-ті рр. за найкраще визнався “колективний розум” і тому Ф.П.Шевченко став одним з 8-лауреатів Державної премії УРСР за монографію “Історичні зв’язки і дружба російського, білоруського і молдавського народів”.

Усе своє життя Федір Павлович був вірним сином України і своїх учнів навчав любити батьківщину і служити чесно своєму народові, вітчизняній науці. Його наукові погляди часто були нетрадиційними. Наукова полеміка, дискусії були пов’язані з комплексом факторів, що залишалися “вне поле зрення” представників суспільних наук. Завдяки Ф.П. Шевченку в роботах його учнів —

аспірантів, вчених з’являлися оригінальні національні ідеї, розглядалися історичні події в новому ракурсі і навіть на “запретные теми”. Він не тільки допомагав учням, керуючи ними, він і вчився у них і тому це були справжні, сумісні серйозні наукові дослідження (напр., Атлас історії України). Життєвий шлях Ф.П.Шевченка сконцентрував в собі кращі риси вченого енциклопедиста, що добре розумів соціальне становище свого народу на протязі тривалого історичного часу. Учні Ф.П.Шевченка тепер академіки, професори, визначні вчені, що користуються повагою не тільки в СНД, а й за кордоном. Наукова школа “історія людини” створювалася методологією і науковими методами їх засновників, в т.ч. Ф.П.Шевченком. Саме Вчитель зміг захопити і поставити молодь на шлях самостійної творчості, постійно створюючи атмосферу наукового пошуку — будь то історія козацтва, чи історія природи.

Працюючи з Вчителем 17 років, я бачила в ньому постійну жаждою до різноманітних книжок і журналів, неспокій душі, щодо розвитку історичної науки, непохитний рух до наміченої мети, вічну молодість і вічну посмішку скромної чутливої людини.

Як архівіст Ф.П.Шевченко після себе залишив багатий архів. Але сімейні архиви потрібні не лише родині. Через них ми можемо побачити дорогу нам людину зовсім в іншому ракурсі. Федір Павлович залишив безцінну спадщину — рукописи, фотографії, переписку, листи щоденника та ін. матеріали. Ці документи дозволяють нам пізнати про що думав, мріяв, що відчував, наприклад, молодий Федір Шевченко, або які поради дарував зрілий вчений своїм аспірантам. З дозволу шановної дружини Ф.П.Шевченка Розалії Карпівни я хочу поділитися своїми враженнями від прочитання його щоденника 1942 р. Я розглянула в ньому лише почуття молодого батька у зв’язку з народженням в сім’ї дитини. Мене вразила щира любов мого Вчителя до своєї молоді 19-річної дружини і першої донечки, його ніжність і відданість сім’ї і вимогливість до себе. Такого Федора

Павловича я майже не знала.

Третього квітня 1942 р. у Федора Павловича народилася перша донька і ця радісна подія викликала потребу завести щоденник. В цей день народилося 6 хлопчиків і 3 дівчинки і Федір Павлович скрупульозно записує в щоденнику вагу кожної дитини і робить висновок, що його донечка займає 6-е місце серед народжених (2950 гр.) і перше серед дівчаток. Далі, за числами і місяцями, я наводжу деякі тексти, що записані рукою Ф.П.Шевченка. Читаю за оригіналом: "Я подбаю про те, щоб виховати в донці любов до праці (це — головне), допитливість, вимогливість до себе і до друзів, повагу до старших, вдячність, ненависть до всякої неправди і зла". Назвали дівчинку Ольгою на честь Ольги Кобилянської і Федір Павлович на сторінках щоденника розмірковує над її висловом: "Розвивайте характер, силу, завзяття, мужність, розумійте красу, цінить свободу". Це — "можна ввести в програму виховання моєї доньки. Будемо пам'ятати Ольгу Кобилянську, хай живе Ольга Шевченко!"*

18 квітня: "Втратив карточку на хліб, а до кінця місяця лишилося ще 12 днів. На базарі хліб коштує 25—30 крб. за 1 кг грошей немає щоб його купити. Допомогла карточка Ольги. Вона така маленька, а вже утримує батька. Що ж буде далі? А далі треба розвивати почуття взаємодопомоги, доброго відношення між членами родини. Не дивлячись на наведений факт, саме я є годувальником сім'ї на найближчі 5—6 місяців, поки Роза зможе влаштуватися на роботу".

22 квітня Федір Павлович забрав дружину з дитиною до дому. "Я ніс Олю на руках через усе місто. Вдома роздивився її: носик широкий і курносий, очі сірі. Не хочу, щоб вона була схожа на мене..."

24 квітня: "Сижу, працюю, а поруч на двох стільцях лежить Ольга. Під голівкою в неї кілька архівних справ.

* О.Ф.Шевченко - доцент Київського державного університету, канд. філологічних наук. Викладає англійську мову (вродіє французькою). Хобі-мистецтво, театр, історія культури.

Співробітники заглядають в кімнату, висловлюють свої думки, щодо доньки. Я ж бачу в ній риси обличчя моєї матусі і дуже хочу, щоб все краще від мами передалося моїй донці Ользі, Олі, Олесі, Лесі".

29 квітня: "Хочу виховати справжню людину. Але виховання — справа не проста, вимагає особистої уваги, багато знань, терпіння і ще раз терпіння. Буду вивчати педагогіку, класиків педагогіки, а також слідкувати за новою літературою (купив "Педагогічні ідеї Роберта Оуена" та ін.) — кожний день по одній годині. Головне виробити єдину систему виховання, а також в собі почуття міри у всьому і завжди, а експериментувати дуже і дуже обережно, бо це не забава. Народження дитини — крутий поворот у моєму житті".

2 вересня: "Оля пішла в яслі, а через 2 дні вже конюктивіт — запухло око. 17 вересня знов інфекція, температура 38—39,5°. Дитина страждає".

13 жовтня. Ользі півроку. "Крім фізичного росту вона виросла в психологічному відношенні: почала вголос висловлювати свою радість (громко сміється), різко реагує на світло і звуки, в оцятках більше свідомості, більше життєвої енергії, збагатився її лексикон (більше 10 звуків)".

26 жовтня Ф.П.Шевченка з Ташкента перевели в Харків, а потім в Київ. Щоденник продовжувала вести його дружина Р.К.Шевченко, яка з маленькою дитиною чекала багато місяців, щоб сім'я возз'єдналася знов. В щоденнику Федір Павлович писав також про тяжке життя народу під час війни, про мрії працювати над серйозною темою, про захист своєї дисертації, про віру в світле майбутнє, без якого не може існувати людина, про військові операції під Орлом, Курськом, Білгородом, Смоленськом, Харковим, Таганрогом, розмірковував про страхіття війни, коли людина не може трудитися в повну силу з усією енергією, бо повинна думати про хліб насущний, як про головну проблему виживання. Цей щоденник також засідчив, що Федір Павлович був не лише чудовим батьком, сім'янином, а й ніжним і любля-

чим чоловіком. Згадуючи Федора Павловича я зрозуміла, що в цій чудовій людині все і повинно бути прекрасним — його справи, його сім'я, його патріотизм, його стосунки з учнями, співробітниками, друзями.

Федір Павлович Шевченко не залишив нам Заповіту. Але його невтомна праця, любов до рідної України, Поділля, віра в краще майбутнє вільної людини-господаря на своїй землі, любов до родини свідчить про те, що для молодого покоління Ф.П.Шевченко завжди буде в науці Вчителем і яскравим прикладом плідно прожитого життя. В нашій пам'яті назавжди залишиться ця скромна порядна і неповторна людина, один з видатних істориків України, що не тільки мріяв, а й побачив нашу країну незалежною. Сумно. Не має більше Вчителя серед нас. Є лише могила історика Ф.П.Шевченка, куди кожна людина може покласти квіти і згадати про роль Вчителя в її житті.